

JAN KAHUDA

POZNÁMKY K REGULACI KONFIRMAČNÍHO ŘÍZENÍ V HABSBUŘSKÉ MONARCHII PŘED ROKEM 1836

Tématem, které již navždy zařadilo Vladimíra Vašků do učebnic diplomatiky i dalších historiografických příruček, je problém panovnických konfirmací privilegií, kterým se náš jubilant věnuje již několik desetiletí. Komplexní analýza rozsáhlého a státními úřady řízeného konfirmačního řízení, kterému se musela opakovaně podrobit většina držitelů privilegií v zemích habsburské monarchie během vlády Josefa I., Karla VI., Marie Terezie, Josefa II., Leopolda II. a Františka II., umožnila V. Vašků obdivuhodně proniknout do tajů novověké správní historie. Na první pohled úmorný a nudný rozbor aktového materiálu 18. století přinesl řadu studií důležitých nejen faktograficky, ale i metodicky. Vladimírem Vašků používaná sondážně-komparativní metoda spočívající ve srovnávání písemností normativní povahy s konkrétním produkovaným materiálem se stala jedním z důležitých východisek pro práci na poli novověké diplomatiky.¹ Zpracování tohoto tématu přineslo důležité výsledky nejen na poli dějin správy, dějin práva nebo právě diplomatiky, ale rovněž (i když jaksí druhotně) na poli politických a sociálních dějin, např. „objevem“ poddanských nepokojů v letech 1705–1706, jejichž impulsem bylo právě konfirmační řízení.²

¹ Základním dílem V. Vašků, které se týká konfirmací privilegií, je jeho monografie *Panovnické konfirmace privilegií pro moravské kláštery v 18. století*. Novověké úřední revize středověkých a raně novověkých listin. Brno 1981. V této monografii Vašků formuloval příslušnou terminologii, vymezil směr bádání a v jednotlivých kapitolách se věnoval konfirmačnímu řízení nejvýznamnějších moravských klášterů. Po vydání monografie pak následuje celá řada studií, věnovaná nejen dalším moravským klášterům, ale stále více též obecnějším otázkám. Na tomto místě je nutné připomenout také systematickou práci Žáků V. Vašků, kteří se věnovali pod jeho vedením zpracování konfirmací privilegií moravských královských měst a dále rovněž problematice konfirmačního řízení ve starších obdobích. Komplettní bibliografii těchto prací přináší M a r t í n k o v á , Lenka: *Konfirmační a konsensní listiny lucemburských panovníků pro moravské přijemce, vydané v letech 1310 až 1411*. Disertační práce FF MU, Brno 1998, s. 1–4 (knižně má brzy vydat Matice moravská). Pod vlivem V. Vašků byla vypracována i má diplomová práce – K a h u d a , Jan: *Panovnické konfirmace privilegií českých klášterů v 18. století*. *Paginae historiae* 9, 2001, s. 30–70.

² V a š k ů , Vladimír: *Poddanské nepokoje na Moravě v letech 1705–1706*. *Vlastivědný věstník moravský* 35, 1983, s. 27–38; t ý ž: *Diplomatický materiál a dějiny novověku (na*

Jednou z částí zmíněné monografie V. Vašků je podrobná rekonstrukce průběhu konfirmačního řízení. Již tehdy se autor zamýšlel nad jeho relevancí, efektivitou pro státní aparát (finanční i právní) a v některých případech též rozporuplnými výsledky.³ V poslední době pak využil příležitosti doplnit svůj výzkum o jemu dříve nepřístupné prameny uložené v Rakouském státním archivu ve Vídni. Mezi příspěvky, které byly na základě tohoto nového výzkumu publikovány, zaujímá první místo studie o příčinách zániku konfirmačního řízení v roce 1836 při nástupu Ferdinanda I.⁴ Vladimíru Vašků se na základě písemností dvorské kanceláře podařilo osvětlit složitá jednání ústředních úřadů, která nakonec vedla k zastavení celého konfirmačního řízení (zejména z ekonomických a právních důvodů). Na základě stejných písemností, které využil pro svou zásadní studii V. Vašků, bych chtěl upozornit na jistý prolog těchto jednání o zrušení konfirmačního řízení, ke kterému došlo již při nástupu Josefa II. a znovu při nástupu Františka II.⁵

Na rozdíl od předchozí doby se vyznačovalo josefínské konfirmační řízení větší kritičností vůči posuzovaným privilegiím (skutečné revize) a důslednější aplikací osvícenských myšlenek v právní praxi.⁶ Kritické posouzení celé akce předcházelo rovněž vydání dvorského dekretu o předkládání privilegií ke konfirmaci ze dne 27. ledna 1781.⁷ Dvorská kancelář tehdy vypracovala rozsáhlé přednesení, shrnující komplexně celou problematiku. Samostatný prostor byl věnován lenním listinám, monopolům, investituře a dalším oblastem, které se dle autorů přednesení neshodovaly s dnešními „mehr aufgeklärten Zeiten“. Vinou špatného fyzického stavu tohoto přednesení, které bylo téměř zničeno ohněm, můžeme na tomto místě odcitovat pouze několik slov vlastnoručního přípisu Josefa II.: „*In Ansehung der Lehen ist ingerathenermaßen sich an die alte Beobachtung zu halten. Wegen der übrigen Privilegien Confirmationen beangenehme ich das Einrathen und kann zu deren Ansuchung einverstanden. Jedoch alle Confirmationes mittels Formierung eines eigenen Protokolls zur Benehmigung, wann mehreren zusammen gekommen sind mir heraufgeben.*“ Zajímavé světlo na vydání zmíněného dekretu vrhá pak další dochovaný vlastnoruční list Josefa II.

příkladu novověkých konfirmací středověkých listin). In: Pomocné vědy historické v současném archivnictví a historiografii. Praha 1987, s. 179–182.

3 V a š k ů , V.: *Panovnické konfirmace*, s. 8–16; k otázce konfirmačních tax t ý ž : *Taxy za konfirmační listiny pro moravské kláštery v 18. století*. In: Sto let od narození profesora Jindřicha Šebánka. Sborník příspěvků. Brno 2000, s. 185–192.

4 V a š k ů , Vladimír: *Příčiny zániku konfirmačního řízení v habsburské monarchii v roce 1836*. Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity C 42, 1995, s. 89–97.

5 Österreichisches Staatsarchiv, Abt. Allgemeines Verwaltungsarchiv, fond Hofkanzlei, sg. IV D 7, kart. 524. Bohužel se jedná o tzv. *Brandakten*, neboli písemnosti, které byly poškozeny požárem vídeňského justičního paláce v roce 1927. Ačkoli patří ve srovnání s jinými částmi fondu k těm lépe zachovaným, přesto nejsou bohužel ani tyto spisy dochovány v úplnosti.

6 V a š k ů , V.: *Panovnické konfirmace*, s. 13n. Tato myšlenka ovšem neplatí obecně, např. v českém prostředí byla privilegia i v této době posuzována benevolentněji než na Moravě, určujícím byl přístup jednotlivých státních úředníků.

7 Státní ústřední archiv (= SÚA), České gubernium – dekrety a reskripty, kn. 120, s. 90–92.

dvorské kanceláři ze dne 10. ledna 1781. Z textu tohoto listu vyplývá císařovo ohrazení proti zvolenému postupu kanceláře v otázce konfirmací, který se držel příliš předchozí tradice. „*Da ich nicht zweifle, daß von Seiten der Kanzlei wegen der anzusuchen kommenden Bestätigungen der Privilegien und all derlei zu ertheilenden Renovationen auf die dem Herkommen gemässe Vorsehung und desfalls zu erlassende Verfügung ohnehin für gedacht werde. So will seiner Zeit, was desfalls von der Kanzlei zu erlassen angetragen wird, die Äußerung annoch gewärtigen.*“⁸ Bohužel není jasné, zda se císařovy námitky týkaly pouze do dekretu doplněné klausule o předkládání privilegií poddanských měst, která měla být pouze aktuální (tj. potvrzená v době po poddanských nepokojích v roce 1775 a předkládaná se souhlasem vrchnosti),⁹ nebo zda se jednalo o závažnější výhrady, které později nebyly do dekretu zahrnuty.

K dalšímu vnitřnímu „kancelářskému“ přezkoumání řízení došlo při nástupu Františka II., resp. před vydáním dvorského dekretu ze dne 25. května 1792¹⁰. Během předchozí krátké vlády Leopolda II. nebyla většina žádostí o potvrzení privilegií vyřízena, a proto byla nastolena otázka, zda požadovat nové žádosti či pokračovat již v začatých řízeních. Během čilé korespondence mezi ústředními a zemskými úřady formuloval jeden z referentů českého gubernia, jehož jméno bohužel zůstalo v anonymitě, ve své relaci ze 3. dubna 1792 návrh na zrušení konfirmačního řízení. Návrh odůvodnil nepatrným ekonomickým efektem řízení, značnou zátěží pro státní aparát i pro žadatele, dále určitou nevhodností, aby při nástupu panovníka byly vymáhány taxy za potvrzení privilegií, a v neposlední řadě právní zmatečností a nebezpečím potvrzení archaických výsad. Jako alternativa byla navrhována generální konfirmace konfirmačních listin Josefa II. s uvedením omezovací klausule, reflektující pozdější zákony. „*Daher kann Referent bei dieser Gelegenheit den sehnlichsten Wunsch nicht unterdrücken, womit diese alte Privilegienbestätigungsgewohnheit ganz aufgehoben, wenigstens sie so lästige damit verknüpfte Taxen nachgesehen würden. Diese Taxen für eine bloß negative Wohltat, daß einen nämlich nichts genommen wird, gleich bei Antritt der Regierung haben so viel ähnliches mit den vormaligen bei obrigkeitlichen Wirtschaftsämtern und selbst bei vielen landesfürstlichen Stellen bestehenden, dermalen durch wohltätige Gesetze abstellten Gewohnheit fast für jede Handlung Taxen und Sporteln abzunehmen. Die Bestätigung ist für den Bestätigungswerber von gar keinem Nutzen, weil solcher hiedurch kein neues Vorrecht erhält. Die Bestätigung als eine Vorsicht der Staatsverwaltung betrachtet nur vielleicht alte Mißbräuche und gesetzwidrige Gewohnheiten abzustellen, ist künftig unnötig, weil schon von den letzten Regenten, und besonders von des Kaisers Josef II. Majestät sammentliche Privilegien von Mißbräuchen... nur mit Klausul salvo...bestätiget wird.*“ Vyjádření českého gubernia posoudila dále dvorská komora. V konečném přednesení uznala dvorská kancelář uvedené vý-

8 Jako pozn. 5.

9 K a h u d a , J.: *Panovnické konfirmace*, s. 35–36.

10 SÚA, České gubernium – knihy normálií, r. 1792, 2. sv., č. 230.

hrady, ke kterým se navíc připojilo též gubernium štyrské. Konečné rozhodnutí nakonec zohlednilo obavy ze zmatku a křivd, neboť některé žádosti již byly vyřízeny a taxy zaplacený. Žadatelé, kteří předložili své suppliky již Leopoldovi II. mohli doufat v brzké vyřízení svých žádostí, na ostatní čekala nepříjemná povinnost nejen nové suppliky, ale též platba penále. Do konečného textu dekretu pak byla precizována povinnost poddanských měst, jejichž privilegia byla nadále středem zájmu státních úřadů, předkládat jen aktuální a vrchností vidimované listiny: „*von den untertänigen Städten und Gemeinden keine noch vor den Zeiten der vormaligen Unruhen gehabte, jedoch schon längst kassierte und erloschene, sondern nur solche Privilegien, welche sie nach den Unruhen auf eine oder andere Weise rechtmässig von neuen erworben und ad usum gebracht zu haben erweisen können, pro confirmatione eingereicht.*“¹¹ Konfirmační řízení tedy překonalo spíše shodou okolností než věcnou podstatou dobu vlády Františka II., pro zrušení za jeho nástupce byly však využity stejné argumenty jako v této fázi.

ANMERKUNGEN ZUR REGULATION DES KONFIRMATIONSVERFAHRENS IN DER HABSBURGERMONARCHIE VOR DEM JAHRE 1836

Der Verfasser knüpft in seinem Artikel an die langjährige Forschung von Vladimír Vašků über die Konfirmationsurkunden im 18. Jahrhundert an. Er widmet sich konkret der Phase des Abschlusses des Konfirmationsverfahrens im Jahre 1836, über die V. Vašků eine wichtige Studie publizierte. Schon vor der definitiven Auflösung der pflichtigen Urkundenbestätigung im Jahre 1836 kam es zu zwei Versuche ihrer Regulation. Zum erstenmal im Jahre 1781 aus Initiative des Kaisers Josephs II. (Ergänzung des Hofdekrets) und wieder im Jahre 1792 (Entwurf des Referenten des böhmischen Landesguberniums der Auflösung des Konfirmationsverfahrens).

¹¹ Fragment přednesení a dalších písemností jako pozn. 5. K řízení za Františka II. obecně Kahuda, J.: *Panovnické konfirmace*, s. 36; na návrh zrušení řízení upozornil též Vašků, V.: *Přelčiny zániku*, s. 93, pozn. 17.